

Stupne vyššieho poznania

Rudolf Steiner

V knihe „Poznávanie vyšších svetov“ sme sledovali cestu k vyššiemu poznaniu až po stretnutie s oboma „strážcami prahu“. Teraz si musíme povedať ešte niečo o vzťahoch duše k rôznym svetom, keď postupne prechádza jednotlivými stupňami poznania. Tým bude dané to, čo môžeme nazvať „gnozeológiou tajnej vedy“.

Kým človek nenastúpi cestu vyššieho poznania, pozná len prvý zo *štyroch* stupňov. Je to ten stupeň, na ktorý je zvyknutý v obyčajnom živote v zmyslovom svete. Aj v tom, čo sa nazýva „vedou“, ide iba o tento prvý stupeň poznania. Lebo veda len jemnejšie rozpracováva obyčajné poznanie, robí ho disciplinovanejším. Vyzbrojuje zmysly rôznymi prístrojmi - mikroskopom, ďalekohľadom atď. - aby bolo vidieť *presnejšie*, čo nevyzbrojené zmysly nevidia. Ale stupeň poznania predsa zostáva rovnaký, či sa pozorujú veci v normálnej veľkosti obyčajným okom, alebo sa pozorujú nepatrné telieska a deje zväčšovacím sklom. Aj v aplikácii myslenia na veci a udalosti zostáva veda stáť pri tom, čo sa robí v bežnom živote. Predmety sa zoraďujú, popisujú a porovnávajú, človek sa snaží urobiť si predstavu o ich zmenách atď. Najprísnejší prírodný bádateľ nekoná v tomto smere v podstate nič iné, len umelo zdokonaľuje pozorovaciu činnosť bežného života. Jeho poznanie sa stáva obsiahlejším, komplikovanejším, logickejšým; nepostupuje však k inému *spôsobu poznania*.

Tento *prvý* stupeň poznania sa v tajnej vede nazýva „hmotné poznanie“. K nemu potom pristupujú najprv *tri* vyššie stupne. (Neskôr sa k nim pripoja ešte ďalšie stupne.) Skôr, ako budeme pokračovať v ďalšom opise „cesty poznania“, niečo si o nich povieme. Ak vezmeme ako prvý stupeň obyčajné - a zmyslovo- vedecké - poznanie, môžeme najskôr rozlíšiť nasledujúce štyri stupne:

1. hmotné poznanie,
2. imaginatívne poznanie,
3. inšpiratívne poznanie, nazývané tiež „poznaním vôle“,
4. intuitívne poznanie.

Týmito stupňami sa budeme teraz zaoberať. Musíme si najskôr ujasniť, o čo pri týchto rôznych spôsoboch poznania ide. - Pri obyčajnom zmyslovom poznávaní prichádzajú do úvahy štyri prvky:

1. *predmet*, ktorý pôsobí na zmysly;
2. *obraz*, ktorý si človek tvorí o tomto predmete;
3. *pojem*, pomocou ktorého človek prichádza k duchovnému uchopeniu veci alebo deja;
4. *ja*, ktoré si na podklade dojmu z predmetu tvorí obraz a pojem.

Skôr, ako si človek utvorí obraz - „predstavu“, je tu predmet, ktorý ho k tomu podnecuje. Tento predmet človek sám nevytvára, iba ho vníma. A na základe tohoto predmetu vzniká *obraz*. Pokiaľ sa človek na nejakú vec pozerá, má čo činiť s ňou samou. V okamihu, keď sa od veci odvráti, zostáva mu už len *obraz*. Predmet opustí, ale obraz zostáva „visieť“ v spomienke. Ale pri tom človek nemôže zostať, aby si len vytváral „obrazy“. Musí sa dostať k „pojmom“. Rozlišovanie „pojmu“ a „obrazu“ je nevyhnutne potrebné, ak v tom máme mať naozaj jasno. Predstavme si, že vidíme predmet, ktorý má tvar kruhu. Potom sa obrátíme a podržíme v pamäti *obraz* kruhu. Tu ešte nemáme „pojmem“ kruhu. Ten vyplynie až vtedy, keď si povieme: „Kruh je útvar, v ktorom vzdialenosť všetkých bodov od stredu nie je väčšia ako polomer.“ Až potom, keď sme si utvorili o veci „pojmem“, dostali sme sa k jej pochopeniu. Kruhové je veľa: sú malé, veľké, červené, modré atď., ale pojem „kruh“ je len *jediný*. - O tom všetkom budeme ešte hovoriť podrobnejšie; zatiaľ chceme len načrtnúť, čo je potrebné k charakteristike štyroch prvých stupňov poznania. - Štvrtým prvkom, prichádzajúcim do úvahy pri hmotnom poznaní, je *ja*. V ňom sa uskutočňuje zjednotenie obrazov a pojmov. Toto *ja* uchováva obrazy vo svojej pamäti. Keby to tak nebolo, nevznikol by žiaden súvislý vnútorný život. Obrazy vecí by tu zostávali dovtedy, kým by na dušu pôsobili samotné tieto veci. Ale vnútorný život závisí od toho, že sa vnem priraduje k vnemu. „Ja“ sa „dnes“ orientuje vo svete tým, že sa mu pri istých predmetoch vynárajú obrazy rovnakých predmetov zo „včera“. Len si predstavme, aký by bol

duševný život nemožný, keby sme mali obraz každej veci iba tak dlho, dokiaľ je tá vec pred nami. - Tiež pri pojmoch vytvára ja jednotu. Spája svoje pojmy a vytvára si takto prehľad, to je pochopenie sveta. Toto spájanie pojmov sa odohráva pri „usudzovaní“. Bytosť, ktorá by mala len jednoduché pojmy, by sa nemohla vo svete vyznať. Každá činnosť človeka sa zakladá na jeho schopnosti spájať pojmy, teda na jeho „usudzovaní“.

„Hmotné poznanie“ spočíva v tom, že človek prijíma prostredníctvom zmyslov dojmy z vecí a predstavy vonkajšieho sveta. Má schopnosť vnímať, vnímavosť. Dojem prijímaný „zvonka“ sa tiež nazýva zmyslový vnem. Preto prichádzajú do úvahy pri „hmotnom poznaní“ tieto štyri prvky: zmyslový vnem, obraz, pojem, ja. - Pri najbližšom vyššom stupni poznania už dojem na vonkajšie zmysly, vnem, odpadá. Vonkajší zmyslový predmet už tu nie je. Teda z prvkov, na ktoré je človek zvyknutý z obvyčajného poznávania, zostávajú len tri: obraz, pojem a ja.

Pri obvyčajnom poznaní sa u zdravého človeka nevytvára obraz ani pojem tam, kde nie je vonkajší zmyslový predmet. „Ja“ zostáva potom v nečinnosti. Kto si vytvára obrazy, ktorým majú zodpovedať zmyslové predmety, kde v skutočnosti žiadne nie sú, žije vo fantastike. - Teraz však žiak duchovnej vedy získava schopnosť vytvárať si obrazy tam, kde žiadne zmyslové predmety nie sú. Potom musí u neho vstúpiť na miesto „vonkajšieho predmetu“ iný. Musí vedieť mať obrazy, aj keď sa jeho zmyslov nedotýka žiaden predmet. Na miesto „zmyslového vnímania“ musí nastúpiť niečo iné. A to je *imaginácia*. U žiaka tajnej vedy na tomto stupni vystupujú obrazy presne tak, ako keby na neho pôsobil zmyslový predmet; sú také živé a pravdivé ako obrazy zmyslov, lenže neprichádzajú z „hmotného sveta“ ale z „duševná“ a z „duchovná“. Zmysly pri tom zostávajú v úplnej nečinnosti. - Je jasné, že schopnosť mať *obrazy skutočne obsažené* bez zmyslových dojmov si musí človek najskôr získať. To sa uskutočňuje meditáciou a cvičeniami, o ktorých sa hovorilo v knihe „Poznávanie vyšších svetov“. Človek odkázaný na zmyslový svet žije len v okruhu sveta obrazov, ktoré k nemu našli cestu až prostredníctvom zmyslov. Človek imaginácie má taký svet obrazov, ktorý priteká z vyššieho sveta. Je však potrebné veľmi dôkladné školenie, aby v tomto vyššom svete obrazov dokázal rozlíšiť klam od skutočnosti. Až príliš ľahko si človek povie, keď po prvýkrát predstúpi pred jeho dušu také obrazy: „Ach, to sú predsa len výplody mojej obrazotvornosti, iba výrony života mojich predstáv.“ To je celkom pochopiteľné. Lebo človek je predovšetkým zvyknutý nazývať „skutočným“ len to, čo je mu dané bez jeho pričinenia, vďaka pevnej základni jeho zmyslového vnímania. A musí si ešte len zvyknúť, aby za „skutočné“ uznával niečo, čo je podnietené z úplne inej strany. A v tom ani nemôže byť dosť opatrný, ak sa nechce stať fantomom. Rozhodovanie o tom, čo je vo vyššej oblasti „skutočné“ a čo je iba „ilúziou“, môže vychádzať len zo *skúsenosti*. A túto skúsenosť je nutné si osvojiť v tichom, trpezlivom vnútornom živote. Spočiatku musí byť človek pripravený na to, že mu „ilúzie“ vyvedú zlé kúsky. Všade číhajú možnosti k vytvoreniu obrazov založených na klamoch vonkajších zmyslov alebo nenormálneho života. Všetky takéto možnosti je potrebné najskôr odstrániť. Zdroje fantastiky sa musia najskôr dôkladne upchať, až potom je možné prísť k *imaginácii*. Ak je niekto takto ďaleko, potom sa mu ale ujasní, že svet, do ktorého takto vstupuje, je nielen taký skutočný ako svet zmyslový, aleje *ešte oveľa skutočnejší*.

Pri *treťom* stupni poznania odpadnú aj obrazy. Človek má do činenia už len iba s „pojmom“ a s ja. Ak mal na druhom stupni okolo seba svet obrazov, pripomínajúci okamihy, keď si živá pamäť pred dušou kúzlí dojmy vonkajšieho sveta bez toho, aby sama mala také dojmy - na treťom stupni tu nie sú už ani tieto obrazy. Človek žije celkom v čisto duchovnom svete. Kto je zvyknutý spoliehať sa len na zmysly, bude v pokušení si myslieť, že to je nejaký bledý, nezáživý svet. Taký však vôbec nie je. Ani obrazný svet druhého stupňa nemá v sebe nič bledé, tieňovité. Také sú síce väčšinou obrazy, ktoré zostávajú v pamäti, keď tu vonkajšie veci už nie sú. Ale obrazy imaginácie sú naplnené živosťou a obsahovým bohatstvom, s ktorým sa nielenže nedajú porovnávať tieňovité spomienkové obrazy zmyslového sveta, ale dokonca ani celý pestrý, premenlivý zmyslový svet sám. Aj ten je oproti ríši imaginácie iba tieňom. - A čo potom ešte svet tretieho stupňa poznania! Nič v zmyslovom svete neposkytuje predstavu o jeho bohatstve a plnosti. Čím je pre prvý stupeň zmyslový vnem a pre druhý imaginácia, tým je pre tento tretí stupeň *inšpirácia*. Dojmy poskytuje inšpirácia a ja formuje pojmy. Ak máme s týmto svetom vôbec porovnávať niečo zmyslové, môžeme k takému prirovnaniu zvoliť svet počutých tónov. Ale nejde tu o tóny ako v zmyslovej hudbe, ale je to rýdzo „duchovné znenie“. Človek začína „počuť“, čo sa deje vo vnútri vecí. Kameň,

rastlina atď. sa stávajú „duchovnými slovami“. Svet začína skutočne sám vyslovovať pred dušou svoju podstatu. Znie to síce groteskne, ale je to doslova pravda: na tomto stupni poznania človek doslova „počuje *duchovne* trávu rásť“. Formu kryštálu je možné vnímať ako znenie; otvárajúci sa kvet tu k človeku „hovori“. *Inšpirovaný* človek je schopný zvestovať vnútornú podstatu vecí; všetky veci povstávajú pred jeho dušou v novej podobe. Inšpirovaný hovorí rečou pochádzajúcou z iného sveta, a predsa až tá robí všedný svet pochopiteľným.

Na *štvrtom stupni poznania* konečne prestáva inšpirácia. Z prvkov, na ktoré sme zvyknutí z každodenného poznávania, tu zostáva už len ja. To, že žiak vystúpil až k tomuto stupňu, spozoruje podľa celkom určitej vnútornej skúsenosti. Táto skúsenosť sa prejavuje tým, že žiak má pocit, že teraz sa už nenachádza *vonku, mimo* vecí a dejov, ktoré poznáva, ale *vo vnútri* týchto vecí a dejov. Obrazy nie sú predmetom; iba ho *vyjadrujú*. Ani to, čo dáva inšpirácia, nie je predmetom. Inšpirácia ho iba *vyslovuje*. Ale to, čo teraz žije v duši, je skutočne predmet sám. Ja sa rozlialo do všetkých bytostí, splynulo s nimi. *Život* vecí v duši, to je *intuícia*. Treba brať úplne doslova, keď sa o intuícii hovorí, že ňou človek vkižne do všetkých vecí. - V obyčajnom živote má človek iba *jednu* intuíciu, a tou je intuícia samotného ja. Lebo toto ja sa nedá žiadnym spôsobom vnímať zvonku; dá sa prežívať len dôslednosťou. Možno si to ujasniť jednoduchou úvahou. Je to ale úvaha, ktorú hlavne psychológovia nerobia s požadovanou dôslednosťou. Nech je akokoľvek nepatrná: pre toho, kto jej celkom porozumie, má ďalekosiahly význam. Je to táto úvaha: Každú vec vonkajšieho sveta môžu všetci ľudia označovať rovnakým názvom. „Stôl“ môže každý označiť za „stôl“, tulipán nazvať „tulipánom“, pána Nováka môžu všetci osloviť ako „pána Nováka“. Ale je jedno slovo, ktoré môže vysloviť každý len sám k sebe. Týmto slovom je slovo ja. Nikto druhý mi nemôže povedať ja, pre každého druhého som „ty“. Rovnako je pre mňa každý druhý človek „ty“. Len on sám sebe môže povedať ja. Je to preto, lebo človek nežije *mimo* ja, ale *vo vnútri* v *ňom*. A takto žije *intuitívnym* poznaním vo všetkých veciach. Vnímanie vlastného ja je predobrazom pre všetko intuitívne poznanie. Ak sa má človek takto dostať do vecí, musí však najskôr vystúpiť sám zo seba. Musí sa stať nesebeckým, musí sa „zbaviť seba“, aby dokázal splynúť s „vlastnou bytosťou“ druhého, s jeho ja.

Bezpečné prostriedky pre vzostup k tomuto stupňu, ako aj k predchádzajúcim stupňom, sú meditácia a koncentrácia. Musia sa však cvičiť v tichosti a trpezlivo. Kto sa domnieva, že môže vystupovať k vyšším svetom búrlivo, násilnými prostriedkami, ten sa mylí. To sa domnieva len človek, ktorý očakáva, že vo vyšších svetoch pred ním skutočnosť predstúpi tak isto ako vo svete zmyslovom. Akokoľvek živé a bohaté sú svety, ku ktorým vystúpi, sú napriek tomu jemné a subtilné, kdežto zmyslový svet je hrubý a tvrdý. To najdôležitejšie, čo sa treba naučiť, je práve zvyknúť si na to, že za „skutočnosť“ sa označuje niečo úplne iné, než čo sa tak označuje vo sfére zmyslov. A to nie je vôbec ľahké. Preto aj mnohí z tých, ktorí by radi išli duchovnou cestou, sa už pri prvých krokoch zľaknú. Očakávali, že pred nimi predstúpia veci, ktoré sú ako stoly a stoličky, a nachádzajú „duchov“. Ale pretože „duchovia“ nie sú ako stoly a stoličky, pripadajú im teda ako „výplody obrazotvornosti“. Na tom nemá vinu nič iné ako nezvyk. Človek musí najskôr nadobudnúť správny cit pre duchovný svet, a potom nebude duchovno iba pozorovať, ale bude ho aj poznávať a *uznávať*. A veľká časť tajného školenia sa vzťahuje k tomuto správne uznávaniu a oceňovaniu ducha.

Ak máme dospieť k pochopeniu imaginatívneho poznania, musíme najskôr pozorovať stav spánku. Dokiaľ človek nedosiahol žiaden vyšší stupeň poznania než *hmotný*, žije síce duša počas spánku, ale nemôže v tom svete, v ktorom počas spánku žije, nič *vnímať*. Je v tomto svete ako slepec v hmotnom svete. Ten žije vo svete svetla a farieb; ale nevníma ich. - Z vonkajších zmyslových orgánov, teda z oka, ucha, z obyčajnej činnosti mozgu atď. sa duša počas spánku stiahla. Prostredníctvom zmyslov nedostáva žiadne dojmy. Čo teda počas spánku robí? Treba si uvedomiť, že duša je za bdenia v neustálej činnosti. Prijíma vonkajšie zmyslové dojmy a spracúva ich: to je jej činnosť. Túto činnosť počas spánku zastavuje. Ale to neznamená, že je nečinná. V spánku pracuje na svojom tele. Telo sa počas bdelej dennej práce opotrebováva. Vyjadruje to únavou. A počas spánku sa duša zamestnáva vlastným telom, aby ho učinila zase spôsobilým na ďalšiu bdelú dennú prácu. Z toho vidíme, aký dôležitý je pre dobrý stav tela správny spánok. Človek, ktorý primerane nespí, neumožňuje duši vykonávať na tele potrebnú opravnú prácu. - A následok toho musí byť, že telo chradne.

- Sily, ktorými duša počas spánku pracuje na tele, sú tie isté, ako sily, s ktorými je činná aj v stave bdenia. Len sú použité k prijímaniu a spracovávaniu dojmov vonkajšími zmyslami.

Keď nastúpi u človeka imaginatívne poznanie, musí sa časť síl, venovaných v spánku telu, spotrebovať inak. Týmito silami sa teraz utvárajú duchovné zmyslové orgány, ktoré umožnia duši, aby vo vyššom svete nielen žila, ale aj vnímala. Tak pracuje duša v spánku aj na sebe, nielen na svojom tele. Túto prácu vyvolávame meditáciou a koncentráciou, ako aj inými cvičeniami. Kto má skúsenosti v tejto oblasti, môže posúdiť, aký účinok sa musí dostať u toho alebo onoho človeka, keď pristúpi k tomu, že svoju duševnú prácu stiahne z tela a použije ju vyšším spôsobom.

Meditácia, koncentrácia a iné cvičenia spôsobia, že duša sa na chvíľu stiahne zo svojho spojenia so zmyslovými orgánmi. Je potom ponorená sama do seba. Jej činnosť sa obracia dovnútra. Spočiatku sa síce pri tomto ponorení jej vnútorná činnosť nijak zvlášť nelíši od činnosti každodennej. Musí počas vnútornej práce používať tie isté predstavy, city a pocity, ktoré má aj v obyčajnom živote. Čím viac si však zvyká byť akosi „slepou a hluchou“ k svojmu zmyslovému okoliu, čím viac žije sama v sebe, tým sa čini schopnejšou k vnútornému výkonu. A čo pri ponorení sa dovnútra vykonala, to prináša svoje plody najskôr v stave spánku. Keď je duša v noci uvoľnená z tela, pôsobí v nej ďalej to, čo bolo podnietené cvičením počas dňa. Utvárajú sa v nej orgány, ktorými vstupuje do spojenia s vyšším okolím tak, ako sa predtým spájala cez vonkajšie zmyslové orgány s okolitým hmotným svetom. Z temnoty nočného okolia vystupujú svetelné javy vyššieho sveta. Zo začiatku je tento styk jemný a intímny. A človek musí rozhodne rátať s tým, že ešte dlhý čas pri prebudení denné svetlo okamžite zase stiahne nepreniknuteľnú oponu pred nočnými zážitkami. *Spomienka*, že v noci niečo vnímal, sa dostavuje len veľmi pozvoľna a postupne. Lebo žiak sa neľahko učí všímať si jemné výtvyry svojej duše, ktoré sa počas jeho vývoja primiešavajú do hrubých zážitkov všedného zmyslového života. Spočiatku sa mu javia takéto výtvyry ako to, čo sa nazýva náhodnými duševnými dojmami. Všetko záleží od toho, aby sa žiak učil *rozlišovať* medzi tým, za čo vďaka obyčajnému svetu, a tým, čo sa ukazuje prostredníctvom jeho vlastnej bytosti ako prejav vyšších svetov. Toto rozlišovanie si musí osvojiť v tichom, do seba pohrúženom citovom živote. Je potrebné, aby najskôr získal pocit pre to, akú cenu a význam majú intímne duševné výtvyry, ktoré sa do denného života vmiešavajú ako „náhodné nápady“, ktoré sú vlastne spomienkami na nočnú komunikáciu vo vyššom svete. Akonáhle sa tieto veci uchopia akosi hrubo a merajú sa podľa pravidiel zmyslového života, rozplývajú sa.

Z hore uvedeného je zjavné, že prácou vo vyššom svete musí duša niečo zo svojej starostlivosti, inak venovanej telu, tomuto telu odňať. V istom smere ho ponecháva samo seba. Telo potrebuje náhradu za to, čo mu predtým duša poskytovala. Ak takú náhradu nedostane, dostáva sa do nebezpečenstva, že podľahne zhubným silám. Musíme si totiž ujasniť, že človek je nepretržite vystavený vplyvom svojho okolia. Žije vlastne tým, že toto okolie na neho pôsobí. V tomto okolí prichádzajú do úvahy predovšetkým ríše viditeľnej prírody. Človek patrí k tejto viditeľnej prírode. Keby okolo neho nebola ríša nerastov, rastlín, zvierat a ostatných ľudí, nemohol by žiť. Ak si predstavíme človeka vyzdvihnutého zo Zeme do svetového priestoru, musel by ako fyzický človek okamžite zahynúť, tak ako uschne ruka, keď sa oddelí od tela. Aká veľká by bola ilúzia, ktorej by podľahla ľudská ruka, keby sa domnievala, že môže žiť nezávisle od tela, taký veľký by bol aj klam, ktorému by podľahol človek, keby tvrdil, že môže existovať ako fyzická bytosť bez ríše nerastov, zvierat, rastlín a bez ostatných ľudí. - Ale okrem menovaných ríši sú ešte tri ďalšie ríše, ktoré sa obyčajne ľudskej pozornosti vymykajú. Sú to tri ríše elementárne. V istom zmysle sú pod ríšou nerastnou. Existujú bytosti, ktoré nedospievajú až k nerastnému zhutneniu, ale to neznamená, že by tu neboli a nepôsobili na človeka. Tým je človek vystavený vplyvom prírodných ríši, ktoré musíme označiť v istom zmysle za neviditeľné. Keď duša pracuje na tele, spočíva hlavná časť jej práce v tom, že upravuje vplyvy elementárnych ríši tak, aby človeku prospievali. - Avšak vo chvíli, keď duša svoju činnosť telu sčasti odníma, môžu sa ho zmocniť zhubné sily z elementárnych ríši. V tom spočíva nebezpečenstvo vyššieho vývoja. Preto musí byť postarané o to, aby v čase, keď sa duša z tela vzdialila, bolo toto telo samo o sebe prístupné zo strany elementárneho sveta len dobrým vplyvom. - Keď o to nedbáme, človek spustne v určitom ohľade fyzicky i morálne napriek tomu, že získal prístup k vyššiemu svetu. Zatiaľčo duša žije vo vyšších oblastiach, zahniezdia sa v hrubom fyzickom tele a v éterickom tele škodlivé sily. To je dôvod, prečo určité zlé vlastnosti, ktoré boli pred vyšším vývojom potlačované vyrovnávacím pôsobením duše, môžu pri nedostatku opatrnosti vystúpiť na povrch. Ľudia, ktorí boli predtým dobrej, morálnej povahy, keď vystúpia k duchovným svetom, môžu za týchto okolností prejavovať najrôznejšie nízke sklony, zvýšenú

sebeckosť, nepravdivosť, pomstychtivosť, hnev atď. - Nikto by sa nemal dať touto skutočnosťou odstrašiť od vzostupu do vyšších svetov; ale musí urobiť opatrenia, aby také veci nenastali. Nižšia prirodzenosť človeka sa musí upevniť a stať neprístupnou nebezpečným elementárnym vplyvom. To sa stane práve vedomým vypestovaním určitých cností. Tieto cnosti sa uvádzajú v spisoch popisujúcich duchovný vývoj. Tu je dôvod, prečo je im treba venovať starostlivú pozornosť.

Najskôr musí človek úplne vedome pri všetkých veciach pamätať na to, aby to, čo trvá, čo je nepominuteľné, oddeľoval od toho, čo je pominuteľné a svoju pozornosť aby venoval nepominuteľnému. V každej veci a bytosti môže človek tušiť alebo poznávať niečo, čo je trvalé, aj keď pominuteľný jav zmizne. Ak vidím rastlinu, môžem ju najskôr pozorovať tak, ako sa ukazuje zmyslom. Na to určite nesmieme zabudnúť. A nikto, kto sa najskôr dôkladne nezoznámil s tým, čo je vo veciach pominuteľné, neodhalí v nich to večné. Tí, čo sa vždy obávajú, že takému človeku, ktorý obracia pohľad k niečomu duchovne-nepominuteľnému, sa stráca „svieža prirodzenosť života“, tí jednoducho ešte nevedia, o čo tu vlastne ide. Ale keď sa tak pozerám na rastlinu, môžem si uvedomiť, že je v nej trvalý pud k životu, ktorý sa zase objaví v novej rastline, až tá terajšia bude dávno rozprášená. Taký postoj k veciam musí človek prijať do celého rozpoloženia svojej mysle. - Potom musí upnúť svoje srdce k tomu, čo je cenné, rýdže, a učiť sa hodnotiť to vyššie než niečo prechodné, bezvýznamné. Pri všetkých svojich pocitoch a činoch má mať pred očami hodnotu, ktorou niečo má v súvislosti s celkom. - Za tretie je treba v sebe vypestovať *šesť* vlastností:

- kontrolu myšlienkového sveta,
- kontrolu činov,
- ovládanie nálad,
- nepredpojatosť,
- dôveru v okolitý svet,
- vnútornú rovnováhu.

Kontrolu myšlienkového sveta dosiahne človek vtedy, keď sa snaží pracovať proti nestálosti myšlienok a pocitov, ktoré sa u obyčajného človeka vždy vzdávajú a klesajú ako vlny. Vo všednom živote nie je človek vodcom svojich myšlienok; naopak je nimi poháňaný. To, prirodzene, nemôže byť ináč. Lebo život človeka poháňa. A človek sa musí zveriť pri svojej činnosti tomuto životnému ruchu. Počas *obyčajného* života to vôbec nebude môcť byť nikdy inak. Ale ak chce vstúpiť do vyššieho sveta, potom si musí vyčleniť aspoň celkom krátke chvíle, počas ktorých sa stane pánom svojho myšlienkového a pocitového sveta. Tu si zvolí myšlienku a postaví ju z úplnej vnútornej slobody do stredu svojej duše, zatiaľčo inak dotierajú predstavy zvonku. Potom sa pokúsi dať bokom všetky vystupujúce myšlienky a city a s prvou myšlienkou spájať len to, o čom sám chce, aby k nej patrilo. Takéto cvičenie pôsobí blahodárne na dušu a tým aj na telo. Privádza telo do takého harmonického stavu, že sa vymyká škodlivým vplyvom, aj keď na neho duša priamo nepôsobí. - Kontrola činov spočíva v podobnom ovládaní riadenom z vnútornej slobody. Dobré sa začína tým, že sa človek rozhodne vykonávať niečo pravidelne, k čomu by sa v obyčajnom živote nedostal. V tomto živote je obyčajne podnecovaný k svojim činom zvonku. Ale najmenší čin, podniknutý z najvlastnejšej iniciatívy, pôsobí v naznačenom smere viac než všetko, k čomu núti vonkajší život. - Ovládanie nálad znamená oddialenie každej nálady, ktorú možno označiť ako striedanie medzi Jasotom až do neba a smrteľným zármutkom“. Človek býva vláčený sem a tam medzi všetkými možnými náladami. Slasť ho rozveseľuje, bolesť ho sklúčuje. To má svoje oprávnenie. Kto však hľadá cestu k vyššiemu poznaniu, musí sa vedieť v slasti i bolesti mierniť. Musí znášať všetko, čo mu život prináša. Umiernene sa musí vedieť oddávať dojmom vzbudzujúcim slasť a tiež zážitkom bolestným: vždy musí obidvomi prechádzať dôstojne. Ničím sa nedať premôcť, ničím sa nenechať vyviesť z rovnováhy. To nevedie k bezcitnosti, ale robí to človeka pevným stredom vo vlnách života, vzdúvajúcich sa a klesajúcich okolo neho. Vždy sa má vo svojej moci.

Zvlášť dôležitou vlastnosťou je „kladný vzťah ku všetkému“. Tento „zmysel“ môže u seba vyvinúť ten, kto obracia pohľad vo všetkých veciach k ich dobrým stránkam, pekným a účelným zvláštnostiam a nie v prvom rade k tomu, čo je v nich hanlivé, nepekné a rozporné. V perzskej poézii je krásna legenda o Kristovi, ktorá umožňuje nahliadnúť, čo sa vlastne touto vlastnosťou mieni: Pri ceste leží mýty pes. Medzi okoloidúcimi je tiež Kristus. Všetci ostatní sa odvracajú od škaredého pohľadu na toto zviera; len Kristus hovorí s obdivom o jeho krásnych zuboch. Taký citový vzťah k veciam môže človek mať; vo všetkom, aj v tom najodpornejšom môže ten, kto skutočne hľadá, nájsť niečo hodné uznania. A tým plodným prínosom na veciach predsa nie je to, čo im chýba, ale to, čo majú. - Ďalej je dôležitá vyvinúť vlastnosť

„nepredpojatosti“. Každý človek získal isté svoje skúsenosti a vytvoril si tým určité množstvo názorov, ktoré sa mu potom stávajú vodidlom v živote. Akokoľvek je najednej strane samozrejmé riadiť sa podľa svojich skúseností, tak je dôležité pre toho, kto chce prejsť duchovným vývojom k vyššiemu poznaniu, aby si vždy zachoval voľný pohľad pre všetko nové, doteraz mu neznáme, čo k nemu pristupuje. S takým úsudkom ako: „to je nemožné“, „to predsa vôbec ani nemôže byť“, musí byť, ako sa to len dá, opatrný. Keby mu jeho názor podľa doterajších skúseností mal hovoriť čokoľvek: on sám je v každom okamihu pripravený dať sa viesť niečím novým, čo ho stretlo, k inému názoru. Každá láska k vlastnej mienke musí zmiznúť. - Keď duša získala týchto päť vlastností, prichádza šiesta vlastnosť úplne sama od seba: vnútorná rovnováha, harmónia duchovných síl. Človek musí v sebe nájsť niečo ako duchovné ťažisko, poskytujúce pevnosť a istotu voči všetkému, čo ho v živote vlečie sem alebo tam. Kvôli tomu sa však nemusíme vyhýbať prúdu života a nenechať všetko na seba pôsobiť. Nie je správny útek pred rôzne pôsobiacimi skutočnosťami života, ale pravý opak: plná oddanosť životu a *napriek tomu* bezpečné, pevné udržanie vlastnej vnútornej rovnováhy a harmónie.

Konečne prichádza do úvahy pre hľadajúceho „vôľa k slobode“. Túto vôľu má ten, kto pre všetko, čo vykonáva, nachádza oporu a základňu sám v sebe. Vydobyť si ju môžeme preto tak ťažko, že potrebujeme veľký takt k nutnému vyrovnaní medzi otvoreným zmyslom pre všetko veľké a dobré a súčasným odmietnutím akéhokoľvek donucovania. Ľahko sa povie: pôsobenie zvonku a sloboda sa spolu neznášajú. Lenže záleží práve na tom, aby sa v duši spolu znášali. Keď mi niekto niečo hovorí a ja to prijímam pod nátlakom jeho autority: potom som *neslobodný*. Ale nie som o nič menej neslobodný, keď sa uzatvorím pred dobrom, ktoré môžem týmto spôsobom dostať. Lebo potom niečo horšie, čo mám, vykonáva na mňa nátlak v mojej vlastnej duši. A pri slobode nejde len o to, aby som nebol pod nátlakom vonkajšej autority, ale predovšetkým aby som nepodliehal nátlaku vlastných predsudkov, presvedčení, pocitov a citov. Nie je správne, keď sa človek podrobuje slepo tomu, čo prijíma, ale mal by *prijímať podnety*, prijímať celkom nepredpojatato, aby sa potom „slobodne“ k prijatému priznal. Cudzí autorita nemá pôsobiť inak, než že si človek povie: Práve tým sa stávam slobodným, že sledujem to, čo je v nej dobré, že to učiním svojim vlastným. A autorita, opierajúca sa o tajnú vedu, vôbec ani nechce inak pôsobiť, než práve týmto spôsobom. Čo má, to *dáva*, nie preto, aby získala *sama* moc nad obdarovaným, ale iba preto, aby sa prijímajúci stal takým darom bohatším a slobodnejším.

Na význam uvedených vlastností sme upozornili už skôr, pri popisovaní „lotosových kvetov“. Tam sme ukázali, aký vzťah majú tieto vlastnosti k vývoju dvanásťlistového lotosu v oblasti srdca a k nemu sa pripájajúcich prúdov éterického tela. Z toho, čo sme teraz povedali, je zrejmé, že majú v podstate úlohu učiniť pre telo hľadajúceho človeka nahraditeľnými tie sily, ktoré mu inak prospievajú v stave spánku, ale kvôli jeho vyššiemu vývoju sa mu musia odíjať. Takým pôsobením sa vyvíja *imaginatívne poznanie*.